

Марина Шатрова,

доцент кафедри бібліотекознавства і бібліографії
Рівненського державного гуманітарного університету

ВИЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТА ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ОБ'ЄКТА БІБЛІОГРАФІЇ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Розглянуто основні терміни та поняття, введені до наукового обігу вченими в галузі документознавства та бібліографії образотворчого мистецтва, щодо визначення термінів «документний ресурс» та «образотворчий документ» у складі об'єкта бібліографії образотворчого мистецтва. Автор висловлює власне бачення проблеми з огляду визначення образотворчого документа, враховуючи мистецьке навантаження цього поняття.

Ключові слова: документ, документальний ресурс, бібліографія, образотворче мистецтво, образотворчий документ.

Основні поняття, що стосуються проблематики зазначеного дослідження, входять до складу термінології книгознавства, документознавства, бібліографознавства, мистецтвознавства. Безперечно, що в книгознавстві та документознавстві, як і в кожній галузі знань, співіснують різні підходи й розбіжності думок щодо визначення основних понять документних ресурсів з образотворчого мистецтва. Обираючи той чи інший аспект дослідження історії, теорії чи практики створення та використання документних ресурсів, доводиться обирати й певний аспект розуміння цих термінів, дотримуватись усталених чи інноваційних позицій або формулювати власний погляд на сутність поняття.

Залучення терміна «документ» для позначення складової частини об'єкта бібліографії відбулося переважно в працях О. П. Коршунова [2, 3, 4]. Саме він позначив об'єкт бібліографії як «систему документ – споживач». При цьому визначення документа давалося якнайширше. Наприклад, в одній з останніх публікацій О. П. Коршунова документ визначається таким чином: «1. З боку змісту: документ – це певна соціальна інформація, зафіксована (закріплена) людиною на певному матеріальному носії з метою її зберігання, розповсюдження та використання. 2. З боку форми: документ – це певний матеріальний носій, на якому зафіксована (закріплена) певна соціальна інформація з метою її зберігання,

розповсюдження та використання» [3, с. 41]. У такому визначенні обсяг поняття «документ» може бути найбільшим, тобто до документів можуть належати не тільки двохвимірні, але й трьохвимірні твори мистецтва. Та частина об'єкта бібліографії, що позначена поняттям «документ» у цьому значенні, у О. П. Коршунова нічим не обмежується.

У сучасному документознавстві продовжуються дискусії щодо загальноприйнятого визначення документа [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14]. Український стандарт ДСТУ 2732:2004. «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» [1] характеризує документ як «запис інформації», звужуючи таким чином обсяг цього поняття. Отже, трьохвимірні твори мистецтва до обсягу поняття «документ» за цим визначенням не належать і, відповідно, не є об'єктом бібліографії. Залишається визначити, чи можна живопис вважати одним із способів «запису інформації», а твори живопису – документами. Відповідь на це питання з нашого боку є позитивною.

Однак це не означає, що оригінальні твори живопису належать до об'єкта бібліографії. На думку Г. М. Швецової-Водки [13], що є слушною, об'єктом бібліографії можуть бути тільки опубліковані документи із стандартизованого обсягу поняття «документ», у тому числі друковані твори образотворчого мистецтва (переважно у вигляді образотворчих видань) і репродукції творів образотворчого мистецтва (у тому числі графічних, живописних, скульптурних, архітектурних тощо).

Вивчаючи документні ресурси як складову бібліографії образотворчого мистецтва, необхідно конкретизувати й поняття «документний ресурс», який у науковій літературі дотепер не набув чіткого формулювання. Ю. М. Столяров у навчальному посібнику «Документний ресурс» [11] визначає поняття «документні ресурси» як «множину конкретних ресурсів, виділених за будь-якою ознакою: документні ресурси бібліотек, документні ресурси архівів, електронні документні ресурси» [11, с. 22]. За Ю. М. Столяровим, «про документні ресурси правомірно говорити як про обмежену сукупність окремо взятих зібрань документів» [11, с. 24]. Одночасно Ю. М. Столяров пропонує використовувати термін «документний ресурс» в однині як поняття узагальнююче й абстрактне. За твердженням Ю. М. Столярова, «документний ресурс є одночасно і масивом, і потоком документів. Документний ресурс, іншими словами, є набір документів і в їх статиці, і в їх динаміці» [11, с. 22–23]. Погоджуючись з наведеним трактуванням, використовуємо обидва зазначені терміни.

Визначаючи документні ресурси як складову об'єкта бібліографії образотворчого мистецтва, необхідно з'ясувати, чи всі документні

ресурси (у тому числі неопубліковані твори образотворчого мистецтва) потрібно зараховувати до поняття «документні ресурси бібліографії образотворчого мистецтва». На наш погляд, до об'єкта бібліографії належать тільки опубліковані документні ресурси галузі. Неопубліковані образотворчі документи – твори живопису, графіки тощо – є об'єктом відображення в довідкових виданнях, призначених для обліку і характеристики таких образотворчих документів: каталогів виставок, путівників по музеях тощо.

Вираз «документні ресурси бібліографії образотворчого мистецтва» правомірно застосовувати як синонім виразу «документи з образотворчого мистецтва», але маючи на увазі лише опубліковані документи. Серед документів з образотворчого мистецтва треба розрізняти образотворчі документи (відповідні видання і публікації у виданнях) і текстові (або літературні) документи, за тематикою присвячені образотворчому мистецтву, які інакше називають «літературою з образотворчого мистецтва».

Поняття «документні ресурси бібліографії образотворчого мистецтва» об'єднало також документи, що є об'єктом бібліографічного відображення і документні ресурси другого ступеня, які загалом Ю. М. Столяров називає «документнографічними ресурсами» [11, с. 16–18]. Документнографічні ресурси, створені засобами бібліографії, є бібліографічними ресурсами, або бібліографічними документами, які можуть бути опублікованими чи неопублікованими. Опубліковані бібліографічні документи – це бібліографічні видання або частини видань небібліографічного, в основній частині, змісту, тобто бібліографічні списки до монографій та інших жанрів наукової чи науково-популярної літератури з образотворчого мистецтва.

До неопублікованих бібліографічних документів належать, переважно, каталоги та картотеки бібліотек, що існують у картковому вигляді і зберігаються в довідково-бібліографічному апараті бібліотек. На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи каталоги та картотеки активно переводяться в електронну форму, виставляються на сайтах бібліотек в Інтернеті, але залишаються неопублікованими бібліографічними документами доти, доки вони не набувають форми видання.

У термінології сучасної бібліографії образотворчого мистецтва України не існує чіткого розмежування між термінами, що роз'єднали б твори образотворчого мистецтва і технічні зображення чи ілюстрації до літератури природознавчого змісту. Тому для детальнішої конкретизації та влучнішого використання термінів у галузі бібліографії образотворчого мистецтва запропоновано використовувати окремо термін

«зображувальний документ» як узагальнювальний, що пояснюється його походженням від слова «зображати» (те, що зображене). Цей термін стосується поняття, до складу якого входить як образотворчий документ, так і зображувальні документи природничого чи технічного змісту.

У ДСТУ 2732: 2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» дається таке визначення: «Зображувальний документ – документ, зміст якого зафіксовано у вигляді точного, зменшеного, збільшеного або формалізованого відображення зовнішніх характеристик реального чи уявного об'єкта за допомогою малювання, креслення, графіки, фотографії, кінематографії, відеозапису» [1, с. 5]. Таке визначення є надто обширним відносно документів, що відображають зміст образотворчого мистецтва. Саме поняття «образотворче мистецтво» має визначати першооснову «образотворчого документа», який здійснює естетичний вплив на емоційний стан користувача через візуальні (наочні) образи статичного (нерухомого) характеру. Документи кінематографії та відеозапису, на нашу думку, не можна відносити до «образотворчих документів», тому що в них, крім візуального інформаційного наповнення, присутній звуковий компонент. Крім того, в них не завжди присутній момент образотворчого мистецтва (кіно- та відеозаписи можуть бути просто технічним фіксуванням дійсності або мати наукове чи популяризаційне спрямування).

Фундаментальним дослідженням у галузі документознавства є навчальний посібник «Документознавство» Г. М. Швецової-Водки [14], де автор, крім інформаційної та матеріальної складової документа, розглядає знакову систему запису інформації в документі окремо від попередньо названих складових, що є важливим при визначенні поняття «образотворчий документ». Г. М. Швецова-Водка вводить у науковий обіг термін «зображувальний (образотворчий) документ» [14, с. 148]. У цьому трактуванні терміноелемент «образотворчий» є синонімом поняття «зображувальний».

У посібнику Г. М. Швецової-Водки [14] класифікація друкованих видань за знаковою природою інформації передбачає поділ на: текстові видання – «видання, більшу частину якого займає словесний... текст» [14, с. 344] та образотворчі (зображувальні) видання. Автор висловлює думку про доцільніше формулювання дефініції останнього терміна в такому вигляді: «Образотворче видання – видання, більшу частину обсягу якого займає відтворення живописних, графічних, скульптурних творів мистецтва, спеціальних чи художніх фотографій та інших графічних робіт, креслень, діаграм, схем тощо» [14, с. 344]. Таке визначення терміна «образотворче видання» передбачає відтворення не лише

мистецьких творів, але й творів природничого чи технічного профілю, що існують у вигляді рисунків, креслень, діаграм, схем тощо. На нашу думку, ту частину визначення терміна, де мова йде про креслення, діаграми, схеми, доцільніше відносити лише до поняття «зображувальний документ» і, відповідно, «зображувальне видання».

Звернімо увагу, що саме знакова система відрізняє образотворчий документ від інших зображувальних документів. Завдяки їй фіксація інформації в документах, що належать до творів образотворчого мистецтва, відбувається за допомогою образотворчо-графічних елементів. Отже, треба відрізнити «образотворчий документ як такий, що відтворює інформацію, створену засобами образотворчого мистецтва (живопис, рисунок, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, фотомистецтво, художньо-комп'ютерна графіка). Таке визначення, на наш погляд, виключає з терміна «образотворчий документ» і літературні (текстові) документи про образотворче мистецтво, з яких користувач за допомогою текстової інформації вивчає чи досліджує образотворче мистецтво через його історію, теорію і т. ін. Ці документи доцільніше відносити до поняття «література про образотворче мистецтво».

Отже, інформаційна сфера образотворчого мистецтва охоплює функціонування в суспільстві опублікованих та неопублікованих образотворчих документів і літератури з образотворчого мистецтва. Саме вони визначають документний потік з образотворчого мистецтва як окрему частину документних ресурсів суспільства, яка є об'єктом бібліографії образотворчого мистецтва.

Список використаної літератури

1. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. ДСТУ 2732:2004. – Вид. офіц. – [На заміну ДСТУ 2732–94. – Чинний від 2004–05–28]. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 31 с.

2. Библиография. Общий курс / под ред. О. П. Коршунова. – М. : Книга, 1981. – 511 с.

3. *Коршунов О. П.* Библиографоведение. Основы теории и методологии : учеб. для студентов высш. учеб. заведений, обучающихся по спец. 071 201 – Библи.-информ. деятельность / О. П. Коршунов, Т.Ф. Лиховид, Т. А. Новоженова ; под ред. О. П. Коршунова. – М. : ФАИР, 2009. – 336 с.

4. *Коршунов О. П.* Моя концепция библиографии (документографическая ли она) / О. П. Коршунов // Российское библиографоведение: итоги и перспективы : сб. науч. ст. – М. : Гранд ФАИР-пресс, 2006. – С. 179–198.

5. *Кулешов С.* Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С. Кулешов ; Укр. держ. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – 162 с.
6. *Кулешов С.* Концепції документа як засобу соціальних комунікацій / С. Кулешов // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х., 1999. – Вип. 1. – С. 81–88.
7. *Кулешов С.* Про значення поняття «документ» / С. Кулешов // Бібл. вісн. – 1995. – № 1. – С. 1–4.
8. *Кушнарєнко Н. Н.* Документоведение : учебник / Н. Н. Кушнарєнко. – 7-е изд., стер. – К. : Знання, 2006. – 459 с. – (Высшее образование XXI века).
9. *Плешкевич Е. А.* О понятии «документ» в документоведении и других науках об информации / Е. А. Плешкевич // Науч.-техн. информ. Сер. 1, Орг. и методика информ. работы. – 2004. – № 4. – С. 10–15.
10. *Слободяник М. С.* Уточнення поняття «документ» в контексті розвитку понятійного апарату документознавства / М. С. Слободяник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 20–22 трав. 2008 р. / Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. – К., 2008. – С. 78–79.
11. *Столяров Ю. Н.* Документный ресурс : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / Ю. Н. Столяров. – М. : Либерєя, 2009. – 223 с. – (Спец. серия «Профессион. практикум»).
12. *Швецова-Водка Г.* Визначення та функції документа як об'єкта бібліотечно-бібліографічної діяльності / Г. Швецова-Водка // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х., 1999. – Вип. 1. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. – С. 89–95.
13. *Швецова-Водка Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : монографія / Г. М. Швецова-Водка / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2001. – 437 с.
14. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с. – (Вища освіта XXI ст.).